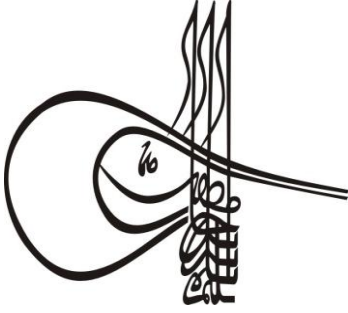




Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic

Volume 11/3 Winter 2016, p. 689-706

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9275>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 12.02.2016

✓ Accepted/Kabul: 18.03.2016

✍ Referees/Hakemler: Prof. Dr. Davut KILIÇ –

Yrd. Doç. Dr. Barış ÇİFTÇİ

This article was checked by iThenticate.

ÖĞRETİM ETKİNLİKLERİNDE SANAL MÜZELERİN KULLANIMINA İLİŞKİN SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARI NE DÜŞÜNÜYOR?*

*Erkan ÇALIŞKAN** - Nezih ÖNAL*** - Kubilay YAZICI*****

ÖZET

Müzelerin öğretim etkinliklerinde kullanılmasının öğrenme sürecini olumlu yönde etkilediği literatürde sıklıkla vurgulanmaktadır. Sosyal bilgiler dersi açısından müzeler oldukça önemlidir. Bu bağlamda özellikle drama ile gerçekleştirilen müze eğitiminin öğrencilerin tarihsel kazanımları daha kolay elde etmesini sağladığı görüşü dile getirilebilir. Müze eğitiminde karşılaşılan en önemli sorunlar ise bürokratik engeller, zaman, maliyet ve öğrenci kontrolünde yaşanan aksaklıklar olarak ifade edilebilir. Gerçekleştirilen bu çalışmada elde edilen bulgular ışığında sanal müzelerin eğitim-öğretim sürecinde kullanılmalarının karşılaşılan bu sorunların üstesinden gelinmesinde katkı sağlayacağı görüşü ileri sürülebilir. Bu çalışmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının müze eğitimi ve sanal müzelerle ilgili görüşlerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Öğretmen adaylarının belirlenmesinde "amaçlı örnekleme" yöntemleri içinde yer alan "ölçüt örnekleme" yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmada müze eğitimi hakkında genel bilgi sahibi olan öğretmen adaylarına iki hafta süren on saatlik bir sanal müze eğitimi verilmiştir. Tek grup öntest-sontest deneysel desen kullanılarak yarı yapılandırılmış görüşme formlarıyla toplanan veriler, nitel veri çözümleme tekniğiyle incelenmiştir. Çözümleme sonuçlarına göre araştırmaya katılan öğretmen adaylarının tamamı, müze eğitiminin öğrenmenin kalıcı olmasına katkı sağladığını belirtmişlerdir. Müze eğitiminde en önemli sorunun kalabalık sınıfların kontrolü olduğunu ifade eden öğretmen adayları, müze eğitimi esnasında özellikle gezi-gözlem ve drama yöntemlerinden yararlanmayı düşündüklerini dile getirmişlerdir.

* Bu çalışmanın bir bölümü 7.Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr. Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, El-mek: erkancaliskan@nigde.edu.tr

*** Yrd. Doç. Dr. Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Bölümü, El-mek: nezihonal@nigde.edu.tr

**** Doç. Dr. Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı, El-mek: kyazici@nigde.edu.tr

Uygulama öncesinde öğretme sürecinde sanal müzelerden yararlanmadan bahsetmeyen öğretmen adayları, uygulama sonrasında sanal müzelerden de yararlanılabileceklerini ifade etmişlerdir. Öğretmen adaylarına göre kullanımında herhangi bir özel bilgi ve beceri gerektirmeyen sanal müzeler, müze eğitimindeki sorunların çözümünde kullanılabilir. Çalışmaya katılan öğretmen adayları sanal müzelerin kullanılmasının en olumsuz yanı olarak, sosyal varlığın hissedilmemesi gerekçesini ileri sürmüşlerdir.

Anahtar Kelimeler: Müze eğitimi, sanal müze, sosyal bilgiler, öğretmen adayı

WHAT DO SOCIAL STUDIES PRE-SERVICE TEACHERS THINK ABOUT VIRTUAL MUSEUMS FOR INSTRUCTIONAL ACTIVITIES?

ABSTRACT

It is emphasized that using museums for instructional purposes improves teaching and learning quality. Museums are very important for social studies courses. Especially, museum education with drama facilitates to obtain the historical learning objectives easily. Bureaucratic, time, money, and student control are important challenges in museum education. Virtual museums are suggested to solve museum education problems. The purpose of this study is to examine social studies pre-service teachers' views on museum education and virtual museums. Criterion sampling method was used to determine the pre-service teachers. In the present study, ten hours virtual museum training was provided to pre-service teachers, who have general information about museum education, during two weeks. One group pretest-posttest experimental design was used to gather the data with interview forms. Qualitative data analyze method was used. According to analyze results, all of the participants say that museum education provides permanent learning. Pre-service teachers indicate control of crowded classrooms as the most important challenge in museum education. They prefer observation and drama methods and they did not think virtual museums as a teaching-learning method or activity for museum education before virtual museum training. However, they stated that they would benefit from virtual museums after training. According the social studies pre-service teachers, using virtual museums does not require any special knowledge and skills and has a potential to solve problems in museum education. The most negative side of the virtual museum has been shown not to feel social presence.

STRUCTURED ABSTRACT

Virtual museum is defined as a museum that is designed on the basis of information technologies and web technologies. It exhibits museum collections on-line, aims to enable visitors to discover the items in the museum, provides detailed information about the collection, establishes uninterrupted communication with the visitors and does not

Turkish Studies

require physical environment by providing world-wide access (Çolak, 2006; Ermiş, 2010; Schweibenz, 2004). Today, just a computer with access to the Internet and a standard web browser program are enough for access to virtual museums. In this way, visiting a virtual museum in our country or anywhere in the world notwithstanding where they are; whether at home or at school, individuals can easily get information about the collection in that museum feeling as if they were visiting a real museum (Ermis, 2010; Keleş, 2003; Yıldırım & Tahiroğlu, 2012). Virtual museums are also regarded as an effective teaching environments thanks to their three-dimensional interactive technologies (Kim, Kesavadas, & Paley, 2006). According to Yıldırım and Tahiroğlu (2012), instructional activities supported especially with virtual museum visits in social studies lesson will be very useful. Virtual museums are also ideal solutions to the problems which may arise from the fact that the museum to visit may not be around the place where students live or that necessary conditions for a visit to the museum may not be available. It can be stated that inadequate or no use of virtual museums in education result from the lack of social studies teachers' and pre-service teachers' inadequate knowledge about virtual museum or their lack of knowledge on how to make use of them. Thus, the purpose of this study is to investigate the effects of social studies pre-service teachers' opinions about museum instruction, of their awareness of virtual museums that will help them in museum instruction activities, of their opinions about the use of virtual museums in instructional activities and of their attitudes towards the introduction and use of virtual museums on their approaches to the issue.

In the study, one-sample pre-posttest model was used. Before training the participants about virtual museum and related issues, two separate forms consisting of open-ended questions that question the participants' opinions on museum education in general and virtual museums were developed by the researchers. After the experimental process, the posttest form was applied. As a result, three question forms; two before the process and one after the process, were applied.

Criterion sampling method, which is among purposeful sampling methods, was used in the selection of pre-service teachers. 30 pre-service teachers (17 male 57%, 13 female 43%) who study in the fourth-year in 2012-2013 academic years and have taken classes including information about museum education such as "Art and Esthetics" in the third term and "Special Teaching Methods" in the seventh term of Social Studies Education Program at Niğde University participated in the study. However, six students not following the virtual museum education regularly were not included in the posttest and the study was completed with 24 pre-service social science teachers.

Three separate interview forms, two of which were used before the experiment process and one of which was used after the process, were developed to find out social studies pre-service teachers' opinions about museum education, sample activities they use in museum education, their knowledge on museum education and their opinions about the use of virtual museum in museum education. The data of the study was analyzed through content analysis method, which is among qualitative data analysis methods. The analysis was done by open-coding/straight-line coding method, which is defined in literature as "revealing the

Turkish Studies

meaning questioning the piece of data (text, sentence, paragraph, etc.)” (Berg, 2001).

When the study group’s opinions on the existence of museums and museum education in social studies curriculum and on the use of them as learning environment are examined, all the pre-service teachers (30/30) were seen to claim that permanent learning would be attained thanks to museums. Also, a majority of them stated that they were in favor of using museums and museum education as a learning environment in social studies curriculum due to such reasons as providing an active and entertaining learning (19), concretization (15), endearing historical issues and enabling empathy (15). When the opinions of pre-service teachers about possible problem that they may experience in secondary school museum education are examined, it was seen that a majority of them (21/30) stated that it would be difficult to control crowded groups of students in museums. Official permissions for the visit, economic conditions, and individual problems were listed among possible problems that might be experienced in museum education.

Two weeks after the first interviews, pre-service teachers who participated in the study were given a ten-hour virtual museum education and one week after the education, posttest interview was applied to the 24 pre-service teachers who still took part in the process. In their answer to the question “Do you think that any special knowledge or skill is necessary for the use of virtual museums?”, which was asked within the posttest interview, the pre-service teachers stated that basic computer skills and being able to use the Internet were enough for the use of virtual museums. Pre-service teachers’ responses to the use of virtual museums in education contained 95 positive and 52 negative opinions, which shows that virtual museums are an applicable learning environment for museum education within social studies lesson. While positive opinions included the availability of access, easy control of crowded groups, providing support to education and inexpensiveness, negative opinions emphasized especially the concretization and lack of psychological pleasure that real museums would provide. It was claimed that the problem of crowded groups might be solved through virtual museums (11/24). Pre-service teachers also stated that virtual museums would be a solution to time (9/24) and cost (8/24) problems.

All the pre-service teachers taking part in the study stated that the use of museums and museum education as a learning environment in social studies curriculum would help permanent learning occur. Also, a majority of the pre-service teachers stated that they were in favor of using museums and museum education as a learning environment in social studies curriculum due to such reasons as providing an active and entertaining learning (19), concretization (15), endearing historical issues and enabling empathy (15). Besides, considering the pre-service teachers’ opinions on the negative and positive sides of virtual museums, positive opinions were seen to be more than the negative ones. In this case, after the education process, the pre-service teachers can be said to have positive attitudes towards the use of virtual museums in social studies lessons. 23 out of 24 pre-service teachers pointed out that virtual museums enabled access to museums while 21 pre-service teachers told that virtual museums made it easier to control crowded groups. Their

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/3 Winter 2016

being inexpensive and educationally supportive were other prominent positive aspects. As Yıldırım and Tahiroğlu (2012) also stated, although virtual museums cannot substitute for real museums in museum education, they will be quite beneficial in related activities as it is possible to connect to a virtual museum anytime during the instruction period. The study revealed that, as pre-service teachers stated, what is necessary for the extensive usage of virtual museums in class, which does not require any specific knowledge or skill, was to increase the awareness of pre-service teachers about the issue. In the study by Çalışkan, Önal and Gündüz (2014), it was found out that, since they were not aware of technological innovations, instructors did not know what they needed in the lessons and so they couldn't make use of technology sufficiently.

Keywords: Museum education, virtual museum, social studies, pre-service teacher

Giriş

Literatürde müzelerle ilgili yapılmış çalışmalardaki (Çolak, 2006; Uslu ve Yeşilbursa, 2014; Yeşilbursa ve Uslu, 2014; Yılmaz ve Şeker, 2011) tanımlamalar incelendiğinde müzelerin; özellikle kâr amacı gütmemesi, halka açık olması, kültürel mirasın eğlence, bilimsel ve eğitim amaçlı sergilenmesi, sürekliliğinin olması ve kültür varlıklarını tespit ederek onları koruması gibi özelliklerinin vurgulandığı görülmektedir. Uluslararası Müzeler Konseyi'ne göre müze, insanların ve yaşadıkları çevrelerinin somut olan ve olmayan geçmişine ait kanıtları eğitim, bilim ve eğlence için elde eden, koruyan, araştıran, paylaşan ve sergileyen, toplumun ve onun gelişiminin hizmetinde olan, halka açık, kâr amacı gütmeyen kalıcı bir kuruluştur (ICOM, 2015). Eğitim boyutunda bakıldığında ise müzelerin, öğretim etkinlikleri açısından da önemli bir yeri olduğu ifade edilebilir (Uslu ve Yeşilbursa, 2014; Yeşilbursa ve Uslu, 2014; Yılmaz ve Egüz, 2015). İlgili alanyazında müzelerin özellikle bir öğrenme ortamı olarak kullanıldığında öğrencilerin güdülerini arttırarak daha kalıcı öğrenmelerin gerçekleşmesinin sağladığından bahsedilmektedir (Kaschak, 2014; Marcus, 2008; Tran, 2006). Müze gezileriyle ilgili ülkemizde yapılmış farklı lisansüstü tez çalışmalarında da (Akyüz, 2009; Demirboğa, 2010; Demirci, 2009; Filiz, 2010; Tosun, 2009; Utku, 2008) müze gezilerinin öğrencilerde olumlu tutum oluşmasına ve ders kazanımlarının daha kolay elde edilmesinde katkı sağladığı görüşü dile getirilmektedir. Benzer şekilde Önder, Abacı ve Kamaraj (2009) da okulun öğretim ortamlarında tek kurum olma düşüncesinin günümüzde geçerliğini yitirdiğini, öğretimin sadece sınıfta kitaplarla gerçekleşmeyeceğini, öğretme sürecinde farklı ortamların da kullanılması gerektiğini ve müzelerin de bu noktada önemli görev ifa edebileceklerini belirtmektedirler.

Milli Eğitim Bakanlığı ortaokul öğretim programları incelendiğinde Türkçe, fen ve teknoloji, görsel sanatlar derslerinde olduğu gibi sosyal bilgiler öğretim programında da müze eğitimine önem verildiği, öğretim programlarına "Müze ile Eğitim" başlığında yeni eklemelerin yapıldığı ve ele alınan konuyla ilgili çeşitli ilişkilendirmelerin bulunduğu görülmektedir (Keleş, 2003; Yeşilbursa ve Uslu, 2014; Yılmaz ve Şeker, 2011). Sosyal bilgiler dersi kapsamında müze eğitimi açısından yararlanılabilecek çeşitli öğretim yöntem ve tekniklerinden söz edilmektedir. Öğretim sürecinin etkili olmasının sorumluluğunu taşıyan öğretmenler de (Adıgüzelli, 2015) en uygun yöntem ve teknikler üzerine odaklanmaktadır. Keleş (2003)'e göre müze ziyaretlerinin öğrenciye sağlayacağı en önemli katkılarının birisi bireysel çalışma yapmalarına olanak tanımasıdır. Çetin (2002), Maccario Kuruoğlu (2002), Önder ve arkadaşları (2009) ve Şahan (2005) yaratıcı drama ve rol oynamanın son yıllarda müze eğitiminde daha etkin kullanıldığını ifade etmektedirler. Okvuran (2012) da aktif öğrenme ve yapılandırmacı yaklaşıma uygun olarak dramayla birlikte dokun yap gibi

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/3 Winter 2016

yaklaşımlarla öğrencilerin etkileşimli ve oyunla öğrenmesinin amaçlanması da önemli olduğu vurgulanmaktadır. Farklı yöntem ve tekniklerin kullanılabilirdiği müze eğitiminde karşılaşılabilecek başlıca sorunlar literatürde sıklıkla tartışılmıştır. Müze gezileriyle ilgili olarak en sık bahsedilen şikâyetler; öğretim programını aksatabileceği düşüncesiyle müdürlerin izin vermek istememeleri, çok fazla emek gerektirmesi, öğretmenlerin konu ile ilgili bilgi eksikliği, zaman ve para sıkıntısı, kalabalık grupların kontrolünün zor olması (Keleş, 2003), bürokratik süreçlerin zahmetli olması (Baykan, 2007; Demirci, 2009) ve her dersin içeriğiyle uyumlu müzelerin var olmaması olarak ilgili literatürde yer almaktadır. Bu sorunların üstesinden gelinmesi için günümüz modern müzeciliğin önemli yaklaşımları arasında da gösterilen sanal müzelerden (Keleş, 2003; Şahan, 2005) faydalanılabileceği görüşü dile getirilebilir.

Sanal müze; temelde bilişim teknolojilerinden, günümüzde de yaygın olarak ağ teknolojilerinden yararlanarak hazırlanmış, içeriğinde müzeye ait bilgilerin bulunduğu, müze koleksiyonlarını çevrim içi sergileyen, ziyaretçilerin müzedeki öğeleri keşfetmesini amaçlayan, koleksiyonla ilgili ayrıntılı bilgi sunan, ziyaretçi ile kesintisiz bir iletişim kuran ve dünya çapında erişim olanağı sağlayarak fiziksel mekânlara gereksinim duymayan müzeler olarak tanımlanmaktadır (Çolak, 2006; Ermiş, 2010; Schweibenz, 2004). Günümüzde sanal müzelere erişim için İnternet bağlantılı bir bilişim aygıtı ve standart bir İnternet tarayıcısı programının yüklü olması yeterlidir. Böylece bireyler evde ya da okulda, dünyanın herhangi bir yerinde bulunan müzeyi sanal ortamda ziyaret ederek gerçek müzenin içerisinde geziyor duygusuyla beraber müzelerin sahip oldukları koleksiyonlar hakkında hızlı bir biçimde bilgi edinebilirler (Ermiş, 2010; Keleş, 2003; Yıldırım ve Tahiroğlu, 2012). Sanal müzeler aynı zamanda sahip oldukları üç boyut ve interaktif teknolojisi sayesinde etkili bir öğretim ortamı olarak da görülmektedirler (Kim, Kesavadas ve Paley, 2006). Özellikle sosyal bilgiler dersinde sanal müze gezileri ile desteklenecek öğretim etkinliklerinin oldukça yararlı olacağı literatürde yapılmış çalışmalarla da ortaya konulmuştur (Yıldırım ve Tahiroğlu, 2012). Çolak (2006) da sanal müzeler ile daha başarılı müze deneyimlerinin yaşandığını ve gerçek müze deneyimlerine yeni anlamlar katılabildiğini vurgulamaktadır.

Şüphesiz sanal müzelerin öğretim sürecine katacağı en büyük değer, gezilecek müzenin öğrencilerin yaşadığı bölgede bulunmaması ya da müze gezisi için gerekli olanakların oluşturulamamasından kaynaklanan sorunların çözümü olacaktır. Yapılandırmacı yaklaşıma uygun sosyal bilgiler öğretiminde, özellikle tarihi dönemlere ve olaylara ilişkin bilgilerin aktarılması ya da ezberletilmesi yerine bu bilgilerin anlamlandırılması ve öğrencilerin düşünme becerilerinin geliştirmesi temel amaçlarına ulaşmada sanal müzelerden faydalanılabilir. Sanal müzelerin öğretimde kullanımının sınırlı olması ya da hiç kullanılmamasının gerekçeleri arasında sosyal bilgiler öğretmenlerinin sanal müzelerin eğitim-öğretim sürecinde nasıl kullanılacağına yönelik yeterli bilgi sahibi olmamaları kanaatimizce önemli bir yer tutmaktadır. Bu görüşten hareketle gerçekleştirilen bu çalışmada geleceğin sosyal bilgiler öğretmenleri olacak olan öğretmen adaylarının, müze ve sanal müze eğitimi hakkındaki yaklaşımlarının incelenmesi temel amaç olarak belirlenmiştir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıtlar aranmıştır.

Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının;

- müzelerin ve müze eğitiminin sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alması ve müzelerin öğretim ortamı olarak kullanılması hakkındaki görüşleri nelerdir?
- müze eğitimiyle ilgili kullanmayı tercih edebilecekleri yöntem ya da etkinlikler nelerdir?
- sanal müzeler hakkında bilgi sahibi olma durumları nasıldır?
- öğretim ortamı olarak sanal müzelerin, müzelerin yerini alma konusundaki görüşleri nelerdir?

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/3 Winter 2016

- müze eğitiminde yaşayabilecekleri olası sorunlar neler olabilir ve sanal müzeler yaşanan bu sorunların çözümünde kullanılabilir mi?
- eğitim-öğretim sürecinde sanal müzelerin kullanılmasının olumlu ve olumsuz etkilerine yönelik görüşleri nelerdir?
- öğretim sürecinde sanal müzelerin kullanımı aşamasında gerekli olduğuna inandıkları bilgi ve beceriler nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, deneme öncesi modellerden tek gruplu öntest-sontest modeli kullanılmıştır. Bu modelde seçilmiş bir gruba bağımsız değişkenin uygulanmasında hem deney öncesi hem de deney sonrası ölçmeler gerçekleştirilir (Karasar, 1999). Çalışmada katılımcılara sanal müze ile ilgili eğitimlerin verilmesinden önce onların genel müze eğitimi ve sanal müzelerle ilgili bilgi ve düşüncelerini ölçen açık uçlu sorulardan oluşan iki ayrı form araştırmacılar tarafından geliştirilerek uygulanmıştır. Deneysel süreç sonrası ise hazırlanan sontest formu uygulanmıştır. Böylece uygulama öncesi iki ve uygulama sonrası bir adet uygulanmak üzere toplam üç soru formu öğretmen adaylarına cevaplamaları için verilmiştir. Çalışma modeline bağlı olarak iç geçerlik için denek seçimi ve denek kaybı üzerinde odaklanılmıştır (Karasar, 1999).

Çalışma Grubu

Öğretmen adaylarının belirlenmesinde "amaçlı örnekleme" yöntemleri içinde yer alan "ölçüt örnekleme" yönteminden yararlanılmıştır. Ölçüt örnekleme yönteminde belirlenen bazı ölçütleri karşılayan bireyler araştırmaya dâhil edilmektedir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2010). Burada sözü edilen ölçüt ya da ölçütler araştırmacı tarafından oluşturulabilir veya daha önceden hazırlanmış bir ölçüt listesi kullanılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006). Araştırmaya Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Eğitimi Programı üçüncü yarıyılındaki "Sanat ve Estetik" ile yedinci yarıyılındaki "Özel Öğretim Yöntemleri-II" dersi gibi müze eğitimiyle ilgili bilgileri içeren dersleri almış, 2012-2013 eğitim öğretim yılında dördüncü sınıf olarak öğrenimlerine devam eden 30 öğretmen adayı (17 erkek %57, 13 kız %43) gönüllü olarak katılmıştır. Ancak sanal müze eğitimlerine düzenli olarak devam etmeyen 6 öğrenci sontest uygulamasına dâhil edilmemiş olup 24 öğrenciyle çalışma tamamlanmıştır.

Verilerinin Toplanması ve Çözümlemesi

Veri Toplama Araçları

Araştırmacılar tarafından sosyal bilgiler öğretmen adaylarının müze eğitimiyle ilgili durumlarını, müze eğitimi etkinlik örneklerini, sanal müze hakkındaki bilgilerini ve müze eğitiminde sanal müze kullanımına yönelik görüşlerini ortaya koyacak üç ayrı görüşme formu geliştirilmiştir. Deneysel işlemde önce ilk ikisi, deneysel işlemde sonra üçüncü görüşme formu uygulanmıştır. Uygulanan ilk görüşme formunda şu sorular yer almaktadır:

- 1.Sosyal bilgiler lisans öğretim programında yer alan Özel Öğretim II dersini başarıyla tamamladınız mı? A) Evet B) Hayır
- 2.Sosyal bilgiler lisans öğretim programında yer alan Sanat ve Estetik dersini başarıyla tamamladınız mı? A) Evet B) Hayır
- 3.Müzelerin ve müze eğitiminin sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alması ve müzelerin öğretim ortamı olarak kullanılması hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

4.Müze eğitimiyle ilgili kullanmayı tercih edebileceğiniz yöntem ya da etkinlikler nelerdir?

5.Müze eğitiminde yaşayabileceğiniz olası sorunlar neler olabilir? Neden böyle düşünüyorsunuz?

İkinci görüşme formunda ise yer alan sorular şu şekildedir;

1.Sanal müzeler hakkında herhangi bir bilginiz var mı? A) Evet B) Hayır

2.Sanal müzeler müzelerin öğretim ortamı olarak kullanılmasındaki yerini alabilir mi? Niçin?

İkinci görüşme formundaki 2. soruya sanal müze hakkında daha önceden bilgisi olan öğrencilerin verdiği yanıtlar incelemeye alınmıştır. Deneysel işlem öncesi iki ayrı görüşme formu uygulanma nedeni ise öğrencilerin sanal müze sorularından etkilenerek vereceği yanıtların değişmesini engellemeye çalışmaktır. İlk görüşme formundaki 4. soru sontest uygulamasında da kullanılmıştır. Sontestte ayrıca şu sorulara yer verilmiştir;

- Sanal müzelerin kullanımı için özel bir bilgi ve beceri gereksinimi var mıdır?
- Sanal müzelerin öğretimde kullanılmasının; olumlu ve olumsuz yönleri neler olabilir?
- Sanal müzelerin müze eğitiminde kullanılması, müze eğitiminde yaşanabilecek olası sorunlardan hangilerine çözüm üretebilir?

Görüşme formlarının hazırlanması aşamasında ilgili literatür incelemesi ve deneysel uygulamanın araştırma amacına göre yapılandırılmasından sonra alan ve dil uzmanları görüşlerinden yararlanılmıştır. Hazırlanan görüşme formları öğretmen adaylarına öntest ve sontest olarak uygulanmıştır. Öntest uygulamasından iki hafta sonra öğretmen adayları iki hafta süren toplam on saatlik bir sanal müze eğitimine alınmıştır. Eğitim uygulamasından bir hafta sonra sontest uygulaması yapılmıştır.

Verilerin Analizi

Çalışmada toplanan veriler nitel veri çözümleme yöntemlerinden içerik analizi ile araştırmacılar tarafından çözümlenmiştir. Analiz işlemi literatürde “veri parçaları (metin, cümle, paragraf) sorgulanarak içinde barındırdığı anlamın ortaya çıkarılmaya çalışılması” şeklinde (Berg, 2001) ifade edilmiş açık kodlama yöntemi ile kodlamalar yapılarak gerçekleştirilmiştir.

Bulgular ve Yorum

Bu bölümde çalışmaya katılan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının görüşme formlarına verdikleri yanıtlar çözümlenerek elde edilen bulgular sunulmuştur. Bulguların sunulmasında öncelikle uygulama öncesi katılımcıların müze eğitimi ve sanal müzelerle ilgili bilgi ve düşüncelerine yer verilmiştir. Daha sonra uygulama sonrası sanal müzelerle ilgili düşünceleri sunulmuştur.

Uygulama Öncesi

Çalışmaya katılan 30 öğretmen adayından 29’u (%97) “Sanat ve Estetik”, 27’si de (%90) “Özel Öğretim Yöntemleri-II” gibi sosyal bilgiler eğitimi programında yer alan müze eğitimiyle ilgili dersleri alarak başarıyla tamamladıklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda çalışma grubunun sosyal bilgiler açısından müze eğitimi konusunda bilgili bir grup olduğu söylenebilir. Çalışma grubunun, müzelerin ve müze eğitiminin sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer almasına ilişkin görüşleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/3 Winter 2016

Tablo 1. Öğretmen adaylarının müzelerin ve müze eğitiminin sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer almasına ilişkin görüşleri (n=30)

Görüşler	f
1 Kalıcı öğrenme gerçekleşir	30
2 Daha renkli, aktif-etkin ve eğlenceli bir eğitim yapılmış olur	19
3 Öğrenmede somutluk sağlanır	15
4 Tarihi severler ve tarihi geçmişe empati yaparlar	15
5 Öğrenmede dikkati ve güdülenmeyi (motivasyonu) artırır	9
6 Özellikle tarihi müzelere gidilerek görsel öğrenme sağlanır	7
Toplam	95

Tablo 1’deki veriler incelendiğinde öğretmen adayların tamamının (30/30) müzeler sayesinde kalıcı öğrenmenin gerçekleşeceğinden bahsettikleri görülmektedir. Aynı zamanda öğretmen adaylarının verdikleri yanıtlara göre büyük bir çoğunluğu aktif ve eğlenceli bir öğretim sağlaması (19), somutlaştırma yapması (15) ile tarihi konuları sevdirmesi ve empati kurulması (15) gibi nedenlerden ötürü müzelerin ve müze eğitiminin sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer almasına sıcak baktıklarını ifade etmişlerdir. Örneğin ÖA-3: “Müze eğitiminin öğretim programında yer alması öğrencinin tarihi, sanatı ve kültürel olayları iyi kavrayabilmesi için önemlidir. Dersleri sıkıcılıktan çıkartıp eğlenceli hale getirmektedir.” şeklinde yorum yaparken, ÖA-8: “Müzelerin ve müze eğitiminin bu derste olması gerekir. Çünkü Sosyal Bilgiler dersi öğrencilerin sosyal becerilerini de geliştirebilecek farklı bakış açıları kazandıran bir derstir. Öğrencinin tarihi nesneleri canlı bir şekilde görmesi ortam değişikliği sayesinde öğrenmeyi geliştirir.” demiştir. Bu ifadeler ışığında öğretmen adaylarının genel olarak müzelerin öğretim sürecinde yer alması gerektiği görüşüne sahip oldukları ileri sürülebilir.

Müzelerin ve müze eğitiminin oldukça önemli olduğunu belirten öğretmen adaylarının müze eğitiminde yaşayabilecekleri olası sorunlara ilişkin görüşleri de Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmen adaylarının müze eğitiminde yaşanabilecek olası sorunlara ilişkin görüşleri (n=30)

Görüşler	f
1 Kalabalık öğrenci gruplarının müze içerisinde kontrolünün zor olması	21
2 Bürokratik işlemlerin çok olması (öğrenciler için veli izni, okul-MEB izni vb.)	8
3 Müzelerin uzakta olması, ulaşım-yeme içme gibi masraflarının olması	7
4 Müzelerde bulunan eşyalara öğrencilerin zarar verebilme olasılığının olması	4
5 Öğrencilerin müzelere ilgisiz olması	3
6 Müze görevlilerin ilgisiz davranması	2
7 Müzeler için iyi rehber bulmanın zor olması	2
Toplam	47

Tablo 2’de görüldüğü üzere öğretmen adaylarının büyük çoğunluğu (21/30) kalabalık öğrenci gruplarının müzelerdeki kontrolünün zor olabileceğini söylemektedirler. Gezi için alınması gereken bürokratik izinler, ekonomik koşullar ve kişilerden kaynaklanan sıkıntılar müze eğitiminde yaşanabilecek olası sorunlar arasında gösterilmektedir. Örneğin ÖA-22: “Kalabalık sınıflarda uygulanması zor olabilir. Ekonomik yönden sıkıntı verebilir” şeklinde görüş bildirmiştir. ÖA-13: “İzin alma konusunda sıkıntı yaşanabilir. Aileler çocuklarını göndermeyebilir. Gezi sırasında öğrenciler kaybolabilir, büyük sorumluluk gerektirir.” demiştir. ÖA-8 ise; “Öğrenci sorumluluğu ile ilgili sorunlar, aile izni gerektiren durumlar ve okul yönetiminin kötü organizasyonu” şeklinde olası yaşanabilecek sorunları kendince ifade etmiştir. Bir öğretmen adayı ise herhangi bir sorunla karşılaşacağını düşünmediğini söylemiştir.

Uygulama öncesi 30 öğretmen adayı müze eğitimiyle ilgili kullanmayı düşündükleri toplam 9 farklı yöntem ya da etkinlik olduğunu ifade etmişlerdir (Tablo 3). Ancak bu yöntem ya da etkinlik

örneklerinde web teknolojileriyle ya da sanal müzelerle ilgili herhangi bir ifadeye yer verilmediği gözlenmiştir. Dağıtılan ikinci görüşme formunda 30 öğretmen adayından 14’ü (%47) sanal müzeler hakkında bilgileri olduğunu belirtmiştir. Onların da bir önceki formda müze eğitimi açısından sanal müzeleri kullanmak istememeleri ise kanaatimizce ilginç bir bulgudur. Bu noktada öğretmen adaylarının sanal müzelere karşı düşüncelerinin ayrıntılı incelenmesi gerektiği düşüncesinden hareketle ikinci görüşme formunda sanal müzelerin kullanımına ilişkin verdikleri yanıtlar çözümlenerek Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 3. Uygulama öncesi öğretmen adaylarının müze eğitimiyle ilgili kullanmayı tercih edebileceklerini ifade ettikleri yöntem ya da etkinlikler (n=30)

	Yöntem ya da Etkinlik	f
1	Gezi-Gözlem	16
2	Drama-Rol Oynama	14
3	Soru-Cevap	9
4	Proje ve Araştırma Ödevi	8
5	Tarihsel Empati Kurdurma	6
6	Anlatım-Sunuş	6
7	Müze Eğitimi	4
8	Beyin Fırtınası-Tartışma	4
9	Örnek Olay	3
	Toplam	70

Araştırmada uygulama öncesi sanal müze hakkında bilgisi olan öğretmen adaylarına yöneltilen; “Sanal müzeler müzelerin öğretim ortamı olarak kullanılmasındaki yerini alabilir mi? Niçin?” sorusuna verilen yanıtlar incelendiğinde 14 öğretmen adayının 8’i alamayacağı yönünde görüş bildirmiştir. Öğretmen adaylarının bu konudaki olumlu ve olumsuz görüşleri Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Öğretmen adaylarının sanal müzelerin öğretim ortamı olarak müzelerin yerini alma durumuna ilişkin görüşleri (n=14)

	Görüşler	f
	Sanal müzeler öğretim ortamı olarak müzelerin yerini <u>alabilir</u>	6
1	Özellikle yakınında müze olmayan yerler için güzeldir	6
2	Ekonomiktir, ulaşım ve ücret sorunu yoktur	6
3	Daha çok öğrenciye ulaşım ve müzeye gitme imkânı vardır	3
4	Zamandan tasarruf sağlar	1
	Toplam	16
	Sanal müzeler öğretim ortamı olarak müzelerin yerini <u>alamaz</u>	8
1	Gerçek müzelerin verdiği psikolojik (duygusal) etki olmadığı için	8
2	Somut yaşantı gerçekleşmediği için	7
3	Ayrıntılı inceleme imkânı olmadığı için	2
4	Sosyalleşmeyi engellediği için	2
	Toplam	19

Tablo 4’de görüldüğü üzere sanal müzelerin öğretim sürecinde kullanılabileceği yönünde görüş beyan eden öğretmen adayları; sanal müzelerin ekonomik olmasını, ulaşım sorunu olmamasını ve özellikle yakınında müze olmayan yerler için kullanılabileceğini gerekçe olarak gösterirler iken, olumsuz görüş beyan eden öğretmen adayları ise sanal müzelerin gerçek müzelerin vereceği duygusal etki ve somut yaşantıyı sağlayamayacağını dile getirmişlerdir. Örneğin olumlu bakanlardan ÖA-26: “Eğitim ortamı olarak kullanılabilir. İmkân kısıtlıysa çok güzel bir etkinliktir. Görsellik açısından, dikkat çekiciliği açısından, istediğin bölümü tekrar tekrar izleme açısından gerçekten çok güzel.” şeklinde görüş bildirirken, olumsuz bakanlardan ÖA-4: “10 sene önce gittiğim Anıtkabirde hissettiklerim, yaşadıklarım hala aklımda. Sanal müze çok güzel bir uygulama olsa da bu etkiyi

veremez görüşündeyim. Bence eserleri gidip yerinde görmek daha güzel” şeklinde görüş bildirmiştir. Bu aşamada sanal ortamlardaki sosyal etkileşim alanı ve sosyal buradalık olgularını ortaya çıkaracak tasarımlardan yararlanılmasının olumsuz görüşleri ortadan kaldıracabileceği görüşü dile getirilebilir. Olumlu düşünen öğretmen adaylarının da teknik olarak desteklenmelerinin sanal müzelerden eğitim-öğretim sürecinde daha fazla yarar elde edilmesi amacına hizmet edeceği düşünülmektedir. Burada olumsuz düşünen öğretmen adaylarının da sanal müzelerden öğretim etkinliklerinde yararlanma konusunda değil, müzelerin yerini alma konusunda olumsuz düşündüklerini hatırlamakta fayda vardır.

Uygulama Sonrası

İlk görüşme formlarından iki hafta sonra çalışmaya katılan öğretmen adaylarına iki hafta süren on saatlik sanal müze eğitimleri verilmiştir. Eğitimlerden bir hafta sonra sanal müzelerle ilgili, sürece devam eden 24 öğretmen adayına son test görüşme formu uygulanmıştır. Öğretmen adaylarına müze eğitimiyle ilgili kullanmayı planladıkları yöntem ve etkinlikler yeniden sorulmuştur (Tablo 5). Öğretmen adaylarının 16’sı gezi-gözlem yöntemini tercih etmeye devam ederlerken, ilk uygulamada hiç söylenmemesine karşın sanal müze eğitimi almalarından sonra 24 öğretmen adayından 9’u sanal müzelerden de yararlanabileceğini belirtmiştir. Verilen eğitimlerle en azından öğretmen adaylarının üçte birinde sanal müzelerle ilgili bir farkındalığın oluştuğu söylenebilir.

Tablo 5. Uygulama sonrası öğretmen adaylarının müze eğitimiyle ilgili kullanmayı tercih edebileceklerini ifade ettikleri yöntem ya da etkinlikler (n=24)

	Yöntem ya da Etkinlik	f
1	Gezi-Gözlem	16
2	Drama-Rol Oynama	12
3	Sanal Müze Eğitimi	9
4	Soru-Cevap	9
5	Proje ve Araştırma Ödevi	4
6	Anlatım-Sunuş	4
7	Tarihsel Empati Kurdurma	2
8	Beyin Fırtınası-Tartışma	2
	Toplam	58

Araştırmada öğretmen adaylarına deneysel işlem sonrası son test görüşme formunda yöneltilen; “Sanal müzelerin kullanımı için özel bir bilgi ve beceri gereksinimi var mıdır?” sorusuna verilen yanıtlara ilişkin görüşler Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Öğretmen adaylarına göre sanal müzelerin kullanımı için gerekli olan bilgi ve beceriler (n=24)

	Görüşler	f
1	Temel bilgisayar becerilerini bilmek yeterlidir	11
2	İnternet kullanmayı bilmek yeterlidir	8
3	Herhangi bir özel beceri gerektirmemektedir	5
	Toplam	24

Çalışmaya katılan öğretmen adayları temel bilgisayar becerilerini ve İnternet’i kullanmayı sanal müzelerin kullanımı için yeterli görmektedir. Örneğin bu durumla ilgili olarak ÖA-6: “Hayır gerek yoktur. Ancak az da olsa bilgisayar ve internet bilgisi yeterlidir. Çünkü site yönlendirme yapmaktadır.” şeklinde görüş bildirirken, ÖA-26: “Hayır yoktur. Ancak kullanımı öncesi ve kullanımı sırasında öğrencilere yönlendirici ve aydınlatıcı bilgiler verilmesi faydalı olacaktır.” şeklinde görüş bildirmiştir.

Öğretmen adaylarının sanal müzelerin öğretimde kullanılmasına ilişkin olumlu ve olumsuz yönlerine ilişkin görüşler ise Tablo 7’de verilmiştir.

Turkish Studies

Tablo 7. Öğretmen adaylarına göre sanal müzelerin öğretimde kullanılmasının olumlu ve olumsuz yönleri(n=24)

Görüşler	f
Olumlu Yönleri	
1 Müzelere ulaşım-erişim olanağı sağlar	23
2 Kalabalık grupların kontrolü kolaylaşır	21
3 Konu anlatımı sırasında anında erişim olanağının olması	16
4 Ücretsizdir-ekonomiktir	14
5 Zaman tasarrufu sağlar	9
6 Ayrıntılı inceleme ve bilgi alma olanağıyla kalıcı öğrenme sağlar	7
7 Güvenlik sorunu ortadan kalkar	2
8 Bürokratik engeller yaşanmaz (öğrenciler için veli izni, okul-MEB izni vb)	3
Toplam	95
Olumsuz Yönleri	
1 Gerçek müzelerin verdiği psikolojik etkiyi vermez	18
2 Somutlaştırarak ve yaşayarak öğrenme yoktur	13
3 Müzelerin ziyaretçilerinde düşme yaşanır ve önemini yitirir	5
4 Kalıcı öğrenme gerçekleşmez	5
5 Müzedeki eşyaları ayrıntılı inceleyebilme olanağı yoktur	5
6 Etkileşim ve iletişimin olmaması / sosyalleşmeyi engellemesi	4
7 İnternet imkânına bağlı olması	2
Toplam	52

Tablo 7’de görüldüğü üzere öğretmen adaylarının verdikleri yanıtlara göre sanal müzelerin öğretimde kullanılmasına ilişkin 95 tane olumlu, 52 tane olumsuz görüş bulunmaktadır. Bu durum sanal müzelerin müze eğitiminde sosyal bilgiler dersi kapsamında kullanılabilir bir ortam olduğu yönünde yorumlanabilir. Olumlu görüşlerde; ulaşım-erişim olanağı, kalabalık grupların kontrolü, öğretime destek olunması ve ekonomiklik vurgulanırken, olumsuz görüşlerde ise özellikle somutlaştırmanın ve gerçek müzelerin vereceği psikolojik hazzın olmayacağı üzerinde durulmuştur. Konuyla ilgili öğretmen adaylarının görüşlerinden bazıları şu şekildedir;

ÖA-13: “Ekonomik şartların el vermediği ya da ulaşım imkânı zor olan alanlarda kullanılması olumlu olabilir. Ancak bunun yanında öğrenciler ve öğretmen-öğrenci arasındaki etkileşimi sıfıra indirir diyebiliriz. Yüz yüze iletişimin insan hayatındaki katkılarını düşünürsek olumsuz yönlerini anlayabiliriz.”

ÖA-29: “Olumlu yönlerinden başlamak gerekirse zamandan tasarruf sağlayarak okul dışını eğitim ortamına taşımada etkili kullanılabilir. Ayrıca müzeleri gezemeyen öğretmenlerin de olduğu gibi daha çok öğrencinin bilgi sahibi olması sağlanabilir. Olumsuz yönü ise birebir görmek, dokunmak ve o havayı solumak gibi olamaz.”

ÖA-26: “Birçok olumlu yanı vardır. Türkiye’nin dört bir yanını gezme fırsatı bulamadığımızdan müzeler sanal olarak ayağımıza geliyor ve görsel bir etkinlik sunuyor. Olumsuz yanı ise her şey görsel kalıyor. Müzede gezerken o anki ruh halini sanal ortamda bulmak zor.”

ÖA-23: “Sanal müzeler para zaman tasarrufu sağlar. Bunun yanında aynı zamanda sosyal becerilerin gelişmesine engel olur.”

Uygulama öncesinde sanal müze hakkında bilgi sahibi olan öğretmen adayları da sosyalleşme ve psikolojik etki gibi nedenlerle sanal müzelerin öğretim ortamı olarak müzelerin yerini alamayacağını belirtmişlerdir (Tablo 4). Sanal müze eğitimlerinden sonra da öğretmen adayları sanal müzelerin olumsuz yönü olarak da özellikle bu konu üzerinde durmuşlardır. Daha önceden de bahsedildiği gibi sanal ortamlara yönelik yapılacak sosyal etkileşim alanı, sosyalleşme ve sosyal

buradalık çalışmalarının sanal müzelerin öğretim ortamında kullanılmasında da önemli bir yeri olduğu söylenebilir.

Araştırmada uygulama sonrasında öğretmen adaylarına “Sanal müzelerin müze eğitiminde kullanılması, müze eğitiminde yaşanabilecek olası sorunlardan hangilerine çözüm üretebilir?” sorusu sorulmuş ve elde edilen yanıtlara ilişkin görüşleri Tablo 8’de sunulmuştur. Tablo 8 incelendiğinde öğretmen adaylarının uygulama öncesi ifade ettikleri kalabalık öğrenci grubu sorununun sanal müzelerle çözülebileceğinin belirtildiği görülmektedir (11/24).

Tablo 8. Öğretmen adaylarına göre sanal müzelerin kullanımının müze eğitiminde karşılaşılan hangi sorunlara çözüm getirebileceğine yönelik görüşleri (n=24)

Görüşler	f
1 Kalabalık sınıf kontrolü	11
2 Zaman kullanımı	9
3 Maliyet sorunları	8
4 Dersi sıkıcılıktan kurtarır	3
5 İzin ve bürokratik engeller	2
Toplam	33

Aynı zamanda öğretmen adayları, sanal müzelerin zaman (9/24) ve maliyet (8/24) sorunlarına da çözüm olacağı yönünde görüş bildirmişlerdir. Sanal müzelerin, müze eğitiminde kullanılmasının yaşanabilecek olası sorunlara çözüm üretmesine ilişkin bazı öğretmen adaylarının görüşleri şu şekildedir:

ÖA-8: “Görselliği yüksektir. Ayrıca kalabalık ortamların dezavantajını yok edip bireyselleştirerek daha detaylı ve kalıcı öğrenmenin gerçekleşmesi sağlanır.”

ÖA-10: “Maliyetli değildir. Ayrıca uzak müzelerin görülmesi sağlanır. Öğrencilerin müze içerisindeki eşyalara zarar verici durumları ortadan kalkmış olur.”

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Öğretim etkinliklerinde müzelerden yararlanmanın öğrencilerin tutum ve kazanımlarına sağladığı olumlu katkılar literatürde yapılmış çalışmalarda ortaya konulmuştur. Bu notada en önemli sorumluluk sürecin yöneticisi olan öğretmene düşmektedir. Yeşilbursa ve Uslu (2014) tarafından yapılmış araştırmada müze eğitimi dersi alan sosyal bilgiler öğretmen adaylarının müze eğitimine yönelik öz-yeterlik inançlarının müze eğitimi dersi almayan sosyal bilgiler öğretmen adaylarına göre daha yüksek düzeyde olduğu belirtilmiştir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğretim etkinliklerinde müzelerden yararlanma ve sanal müzeler hakkındaki görüşlerini inceleyen bu çalışmaya katılan 30 öğretmen adayından 29’u (%97) “Sanat ve Estetik”, 27’si de (%90) “Özel Öğretim Yöntemleri-II” dersi gibi sosyal bilgiler eğitimi programındaki müze eğitimiyle ilgili bilgileri içeren dersleri başarıyla tamamlamışlardır. Elde edilen bu bulgu çalışma grubunun sosyal bilgiler eğitimi açısından müze eğitimiyle ilgili olarak bilgili bir grup olduğu ve müze eğitimi konusunda öz-yeterlik inançlarının da yüksek olduğunun bir göstergesidir. Bu durum araştırma sonucunda elde edilen verilerin geçerliği açısından önemli bir kanıt olarak değerlendirilebilir.

Çalışmaya katılan öğretmen adaylarının tamamı müzelerin sosyal bilgiler dersinde öğretim ortamı olarak kullanılmasının öğrencilerde kalıcı öğrenme gerçekleşmesine yardımcı olacağını dile getirmişlerdir. Aynı zamanda öğretmen adaylarının verdikleri yanıtlara göre büyük çoğunluğu aktif ve eğlenceli bir öğretim sağlaması, somutlaştırma ve tarihi konuların sevdirelmesi ve empati kurulması gibi nedenlerden ötürü müze eğitimine olumlu baktıklarını belirtmişlerdir. Bu bulguya benzer olarak; Kaschak (2014) müzelerin öğrencilerin tarihsel olayları ve vatandaşlık konularını anlamalarını kolaylaştıracağını, Marcus (2008) müze ziyaretlerinin öğrenenlerin öğrenmelerine yardımcı olacağını, farklı bakış açılarını görmelerini sağlayacağını ve empati kurmayı geliştireceğini,

Şahan (2005) da sınıf ortamında sağlanamayan ya da ortaya çıkarılamayan bir çok yetenek ve becerinin müzelerle kazanabileceğini ifade etmişlerdir. Yılmaz ve Şeker (2011) 6., 7. ve 8. sınıf öğrencileriyle yürüttüğü çalışmanın sonucunda sosyal bilgiler dersinde müze gezilerinin düzenlenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Yılmaz ve Şeker (2011) tarafından yapılan çalışmada aynı zamanda araştırmaya katılan öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun müze gezilerinin bilgi, görsellik ve genel kültür açısından kendilerine çok yararlı olduğunu, müzelerin tarihsel düşünme becerilerinin gelişimine yardım ettiğini, tarih, coğrafya ve genel kültür alanında kendilerini geliştirdiğini düşündükleri bulgusuna ulaşılmıştır. Yararlarından sıklıkla bahsedilen müze eğitimi açısından literatürde en önemli sorunların bürokratik süreç, kalabalık grupların kontrolü, emek, öğretmenlerin bilgi eksikliği, zaman ve maliyet konusunda yaşandığı dile getirilmektedir (Baykan, 2007; Demirci, 2009; Keleş, 2003). Benzer bir şekilde bu çalışmada da öğretmen adaylarının büyük bir çoğunluğu (30 öğretmen adayından 21'i) kalabalık öğrenci gruplarının müze içerisinde kontrolünün zor olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca öğretmen adayları bürokratik, ekonomik ve kişi kaynaklı sorunların da yaşanabileceğini ifade etmişlerdir. Sanal müze eğitimleri sonrasında ise 24 öğretmen adayından 11'i (%46) uygulama öncesi büyük bir sorun olarak ifade edilen kalabalık sınıfların kontrolünün sanal müzelerin kullanımıyla sorun olmaktan çıkacağını dile getirmişlerdir. Aynı zamanda öğretmen adayları zaman ve maliyet konusunda yaşanan sıkıntıların da sanal müzelerle giderilebileceğine yönelik görüş beyan etmişlerdir.

Uygulama sonrası öğretmen adaylarına sanal müzelerin olumlu ve olumsuz yönlerine ilişkin görüşleri sorulduğunda olumlu görüşlerin daha fazla dile getirildiği görülmüştür. Elde edilen bu sonuç, aldıkları sanal müze eğitiminin sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sanal müzelerin eğitim ortamı olarak kullanılabilirliğine yönelik olumlu tutumlar elde etmelerine yol açtığı şeklinde yorumlanabilir. Araştırmaya katılan öğretmen adayları sanal müzelerin kullanımının en önemli olumlu etkilerini, müzelere erişim kolaylığı sağlaması ve kalabalık grupların kontrolünün kolaylığı olarak ifade ettikleri görülmektedir. Bu bağlamda diğer ön plana çıkan olumlu etkiler ise ekonomiklik ve öğretime destek olması şeklinde ifade edilmiştir. Demirboğa (2010), Ermiş (2010) ile Yıldırım ve Tahiroğlu (2012) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda da sanal müzelerin derslerde kullanılmasının öğrenciler tarafından olumlu karşılandığı, bu tür bir etkinliğin sevildiği ve öğrencilerin konuya ilişkin kazanımları daha kolay elde ettikleri bulgusuna ulaşıldığı görülmektedir. Üç farklı öğrenci grubuyla (engelli, engelli olmayan ve derece sınıfı -başarılı sınıf-) çalışan Okolo, Englert, Bouck, Heutsche ve Wang (2011), tarih öğretiminde sanal tarih müzelerinin tüm öğrencilerin öğrenmesine katkı sağladığını hatta engelli öğrencilerin ünitenin anahtar kavramlarını öğrenmede en az derece sınıfı kadar başarılı olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Çalışmaya katılan öğretmen adayları sanal müzelerin olumlu yönlerinin yanında, olumsuz yönlerinin de olabileceğini belirtmişlerdir. Belirtilen olumsuz yönlerin özellikle sanal ortamda yapılacak bu gezintilerin gerçek müzelerin verdiği psikolojik etkiyi veremeyeceği (18/24) ve somutlaştırma, yaparak-yaşayarak öğrenme sağlayamayacağı (13/24) ifadelerinde toplandığı görülmektedir. Benzer bir şekilde ilgili literatürde web teknolojileri kullanılan ortamlarda da sıklıkla *sosyalleşme*, *sosyal buradalık* ve *sosyal etkileşim alanı* kavramlarının geçtiği görülmektedir (Kreijns, Kirschner ve Jochems, 2002; 2003; Kreijns, Kirschner, Jochems ve Van Buuren, 2004; 2011). Bu bağlamda Downes ve McMillan (2000) interaktif ortamlarda varlığın hissedilmesini temel bir öğe olarak tanımlarken, Sicilia, Ruiz ve Munuera (2005) sanal varlığın hissedilmesinin gerçek ortamda hissettiği duygudan daha güçlü bir duygu yaşatılmasına bağlı olduğunu belirtmektedirler. Katz ve Halpern (2015) de sanal müze ziyaretçilerinde bilişsel olarak bir gelişimin sağlanmasının bu ortamda ziyaretçide gerçeklik duygusu yaşatılmasına bağlı olduğunu vurgulamakta ve 565 katılımcı ile gerçekleştirdikleri çalışma sonucunda üç boyutlu turların müze ziyaretçileri üzerinde daha etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Benzer biçimde Viralingam ve Ramaiah (2008) da hareketli ve etkileşimli ara yüzlerin web üzerindeki müze sergileri için daha uygun olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/3 Winter 2016

Çalışkan (2005) tarafından yürütülen yüksek lisans tez çalışmasında ise çevrim içi ortamda çalışan öğrencilerin bireysel görev başarılarının sosyal etkileşimle ilişkili olduğu dile getirilmiştir. Farklı çalışmalarda elde edilen bu tür sonuçlar ışığında öğretim amaçlı olarak tasarlanacak sanal müze ortamları için, eğitim teknolojileri ve öğretim tasarımcılarından yardımlar alınması gerektiği, başarılı bir sosyal etkileşim alanı oluşturacak ve öğrenenlerde sosyal buradalıklarını hissettirecek üç boyutlu tasarımlar geliştirilmesi gerektiği görüşü dile getirilebilir. Bu sayede sanal müze ziyaretlerinden beklenen yararın daha fazla olacağı düşünülmektedir.

Müze eğitimi dendiğinde literatürde en çok önerilen yöntem ve teknikler arasında gezi-gözlem ve dramanın yer aldığı görülmektedir (Şahan, 2005). Benzer bir şekilde gerçekleştirilen bu çalışmaya katılan öğretmen adayları da uygulama öncesi kendilerine yöneltilen soru üzerine müze eğitimiyle ilgili kullanmayı tercih edebilecekleri yöntem ve teknikler arasında ilk iki sırayı gezi-gözlem (16) ve drama-rol oynamaya (14) vermişlerdir. Uygulama öncesinde öğretmen adayları müze eğitiminde kullanılabilecek dokuz farklı yöntem ya da etkinlikten bahsederlerken, hiç birinin sanal müzelerden söz etmediği görülmüştür. İlk soru formunun uygulamasının ardından öğretmen adaylarına içerisinde sanal müzeler ile ilgili soruların yer aldığı ikinci bir form verilmiştir. Burada güdülen amaç ise öğretmen adaylarının ilk formun içerisinde sanal müzeleri görüp verdikleri cevaplarda etkilenmemelerini sağlamaktır. Öğretmen adaylarının bu formda verdikleri cevaplar incelendiğinde 30 öğretmen adayından 14'ünün sanal müzelerin varlığından haberdar oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Sanal müzelerin öğretim ortamı olarak kullanılıp kullanılamayacağına ilişkin yöneltilen soruya 14 öğretmen adayından 8'i kullanılamaz cevabını vermişlerdir. Olumsuz yanıt veren öğretmen adaylarının en önemli gerekçeleri sanal müzelerin olumsuz yönleri olarak da gösterilen, sanal müzelerle öğretimin, psikolojik etki ve somut yaşantı boyutlarında yeterli katkı sağlayamayacağıdır.

Öğretmen adaylarına yönelik gerçekleştirilen sanal müze eğitiminden bir hafta sonra müze eğitimine ilişkin kullanılabilecek yöntem ya da etkinlik sorusu uygulamaya katılan 24 öğretmen adayına tekrar yöneltilmiştir. Öğretmen adaylarının verdikleri cevaplar içerisinde ilk iki sırayı uygulama öncesinde elde edilen sonuçlarla benzer şekilde gezi-gözlem (16/24) ve drama-rol oynamanın (12/24) aldığı tespit edilmiştir. Uygulama öncesinden farklı olarak 9 öğretmen adayı ise öğretim ortamı olarak sanal müzelerden de yararlanabileceğini belirtmişlerdir. Elde edilen bu sonuç öğretmen adaylarının müze eğitimi açısından literatürde de sıkça yer alan gezi-gözlem ve drama-rol oynama yöntem ve tekniklerinden vazgeçemediklerini ortaya koymaktadır. Gerçekleştirilen eğitim sonrasında ise öğretmen adaylarında müze eğitimi konusunda sanal müzelerden de yararlanılabilecekleri düşüncesi oluşmaya başlamıştır. Yıldırım ve Tahiroğlu (2012)'un da belirttikleri gibi sanal müzeler, müze eğitiminde müzelerin yerini alamasa da dersin işlenişinde istenilen anda konuyla ilgili müzeye bağlanıp gösterilmesi açısından, öğrencilerin dersin hedef ve kazanımlarını elde etmelerinde yararlanılabilecekleri bir ortam olarak değerlendirilebilir.

Kanaatimizce bu çalışmada da öğretmen adayları tarafından dile getirilen kullanımları esnasında herhangi bir özel bilgi ve beceri gerektirmeyen sanal müzelerin, derslerde kullanımının yaygınlaşması için gerekli olan husus öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının konuya ilişkin farkındalıklarının artırılmasıdır. Çalışkan, Önal ve Gündüz (2014) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da ifade edildiği gibi, bir teknolojik araç-gereç ya da ortam hakkında bilgi sahibi olmayan bir öğretim elemanı, bu araç-gereç ya da ortamın derslerde kullanımının sağlayacağı faydalardan da haberdar olamaz. Bu aşamada yapılacak ilk uygulama ise konuyla ilgili öğretmen adaylarından başlayarak lisans düzeyinde çevrim içi ortamların eğitim-öğretim sürecinde nasıl kullanılabileceği ile ilgili eğitimin verilmesi ve bu sayede geleceğin öğretmenlerinin farkındalık seviyelerinin artırılmasıdır. Konuyla ilgili yapılacak diğer bir uygulama ise görevde bulunan öğretmenlerin verilecek seminerlerle bilgi düzeylerinin artırılmasıdır (Yıldırım ve Tahiroğlu, 2012).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/3 Winter 2016

KAYNAKÇA

- Adıgüzelli, Y. (2015). Öğretmenlerin öğretim etkinliklerini gerçekleştirme sürecinde yasadıkları sorunların bazı değişkenler açısından incelenmesi. *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(15), 1-18. ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. H. Ömer Karpuz Armağanı), ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8942>.
- Akyüz, G. (2009). *Sanayi müzelerinin tarih öğretiminde kullanım durumu: Rahmi M. Koç müzesi örneği*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=7d53ed97e31a8bd3e031db4041bf44db4b085794eabe2459389e5d2e20ada5701b840af0ac9fef48>
- Baykan, Z. Ö. (2007). *2005 ve 2006 İlköğretim Programlarının “Müze Eğitimi” Açısından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Berg, B. L. (2001). *Qualitative research methods social sciences*. Boston: Allyn and Bacon.
- Büyükoztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün Ö.E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2010). *Bilimsel araştırma yöntemleri (5. Baskı)*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Çalışkan, E. (2005). *Bilgisayar destekli ortaklaşa öğrenmede grup yapısının öğrencilerin görev başarıları üzerindeki etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çalışkan, E., Önal, N., & Gündüz, A. Y. (2014). *Eğitim Teknolojisi Ofisi (ETO)*. Niğde Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi. Proje No: EBT2013/02-BAGEP
- Çetin, Y. (2002). Çağdaş eğitimde müze eğitiminin rolü ve önemi. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 8, 57-61. <http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunigsed/article/view/1025002393/1025002403>
- Çolak, C. (2006). *Sanal müzeler*. XI. Türkiye’de İnternet Konferansı’nda sunulmuş bildiri. TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi: Ankara.
http://inet-tr.org.tr/inetconf11/kitap/colak_inet06.pdf
- Demirboğa, E. (2010). *Sanal müze ziyaretlerinin öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal kazanımları üzerindeki etkileri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=7d53ed97e31a8bd39c2aaed9bc38e4299c08a99b0fd6c3fbb65f2dd75f7d8a98754053dd0aa5a804>
- Demirci, M. T. (2009). *Kültürel öğelerin öğretiminde müze gezilerinin önemi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=7d53ed97e31a8bd312163230c464123fb247d10a5a1ff7b1672ebb68cb1157babe45578eb4171072>
- Downes E. J., & McMillan S. J. (2000) Defining interactivity: A qualitative identification of key dimensions. *New Media & Society*, 2(2), 157–179. doi: 10.1177/1461444002225751
- Ermış, B. (2010). *İlköğretim 6.sınıf öğrencilerinin görsel sanatlar dersinde “üç boyutlu sanal müze ziyareti” etkinliğine ilişkin görüşleri*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=7d53ed97e31a8bd39c2aaed9bc38e4291058663d2f44c5a85dd41c579ac292ada12e7d28ab143174>
- Filiz, N. (2010). *Sosyal bilgiler öğretiminde müze kullanımı*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=7d53ed97e31a8bd39c2aaed9bc38e4297fc7b90e17b88cb691ca3e751be06658412eb1e027ade0de>

- ICOM. (2015). *Museum definition*. <http://icom.museum/the-vision/museum-definition/>
- Karasar, N. (1999). *Bilimsel araştırma yöntemi (9. basım)*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kaschak, J. C. (2014). Museum visits in social studies: The role of a methods course. *Social Studies Research and Practice*, 9(1), 107-118.
<http://www.socstrpr.org/wp-content/uploads/2014/04/MS-06433-Kaschak.pdf>
- Katz, J. E., & Halpern, D. (2015). Can virtual museums motivate students? Toward a constructivist learning approach. *Journal of Science Education and Technology*, 24(6), 776-788. doi: 10.1007/s10956-015-9563-7
- Keleş, V. (2003). Modern müzecilik ve Türk müzeciliği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(1-2), 1-17.
<http://e-dergi.atauni.edu.tr/ataunisobil/article/view/1020000006/1020000050>
- Kim, Y., Kesavadas, T., & Paley, S. M. (2006). The virtual site museum: A multi-purpose, authoritative, and functional virtual heritage resource. *Presence*, 15(3), 245-261. doi:10.1162/pres.15.3.245
- Kreijns, K., Kirschner, P. A., & Jochems, W. (2002). The sociability of computer-supported collaborative learning environments. *Educational Technology & Society*, 5(1), 8-22. http://www.ifets.info/journals/5_1/kreijns.pdf
- Kreijns, K., Kirschner, P. A., & Jochems, W. (2003). Identifying the pitfalls for social interaction in computer-supported collaborative learning environments: A review of the research. *Computers in Human Behavior*, 19(3), 335-353. doi:10.1016/S0747-5632(02)00057-2
- Kreijns, K., Kirschner, P. A., Jochems, W., & Van Buuren, H. (2004). Determining sociability, social space, and social Presence in (A)synchronous Collaborative Groups. *Cyberpsychology & Behavior*, 7(2), 155-172. doi:10.1089/109493104323024429.
- Kreijns, K., Kirschner, P. A., Jochems, W., & Van Buuren, H. (2011). Measuring perceived social presence in distributed learning groups. *Education and Information Technologies*, 16(4), 365-381. Doi: 10.1007/s10639-010-9135-7
- Maccario Kuruoğlu, N. (2002). Müzelerin eğitim ortamı olarak kullanımı. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15(1), 275-285.
<http://dergipark.ulakbim.gov.tr/uefad/article/view/5000152254/5000138061>
- Marcus, A. S. (2008). Rethinking museums' adult education for K-12 teachers. *Journal of Museum Education*, 33(1), 55-78. doi: 10.1080/10598650.2008.11510587
- Okolo, C. M., Englert, C. S., Bouck, E. C., Heutsche, A., & Wang, H. (2011). The virtual history museum: Learning U.S. history in diverse eighth grade classrooms. *Remedial and Special Education*, 32(5), 417-428. doi: 10.1177/0741932510362241
- Okvuran, A. (2012). Müzede dramının bir öğretim yöntemi olarak Türkiye'de gelişimi. *Eğitim ve Bilim*, 37(166), 170-180.
<http://egitimvebilim.ted.org.tr/index.php/EB/article/view/1420/449>
- Önder, A., Abacı, O., & Kamaraj, I. (2009). "Müzelerin eğitim amaçlı kullanımı projesi": İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki Marmara örneklemini. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25, 103-117.
http://pau.egitimdergi.pau.edu.tr/Makaleler/1119419011_Alev%20Önder2,%20Oya%20Abacı3,%20Işık%20Kamaraj4.pdf
- Schweibenz, W. (2004). The development of virtual museums. *ICOM News No:3*. http://icom.museum/fileadmin/user_upload/pdf/ICOM_News/2004-3/ENG/p3_2004-3.pdf
- Sicilia, M., Ruiz, S., & Munuera, J. L. (2005). Effects of interactivity in a web site: The moderating effect of need for cognition. *Journal of Advertising*, 34(3), 31-45. doi:10.1080/00913367.2005.10639202

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/3 Winter 2016

- Şahan, M. (2005). Müze ve eğitim. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(4), 487-501. <http://www.tebd.gazi.edu.tr/index.php/tebd/article/view/335/317>
- Tosun, O. S. (2009). *Müze incelemelerinin ilköğretim okullarındaki görsel sanatlar eğitimine katkısı (Bolu ili örneği)*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=7d53ed97e31a8bd312163230c464123f0b0276f4b796152ea605890880730c5f80bd13dc0d02e63e>
- Tran, L. U. (2006). Teaching science in museums: The pedagogy and goals of museum educators. *Science Education*, 91(2), 278-297. doi: 10.1002/sce.20193
- Uslu, S., & Yeşilbursa, C. C. (2014). Öğretmen adayları için “müze eğitime ilişkin öz-yeterlik inancı ölçeği” geliştirme çalışması. *International Journal of Human Sciences*, 11(2), 1306-1319. doi: 10.14687/ijhs.v11i2.2850
- Utku, Ç. (2008). *İlköğretim 5.sınıf düzeyi sanat eğitiminde, müze eğitiminin öğrencilerin tutumlarına etkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/TezGoster?key=7d53ed97e31a8bd32ee4d7d6ed88a294aac5b4f06ed274fee91e695fe492b74fa2b87227b24453fc>
- Viralingam, N., & Ramaiah, C. K. (2008) Comparative study of HTML and animated user interfaces of an online exhibition. *Journal of Library and Information Technology*, 28(4), 43-54. <http://publications.drdo.gov.in/ojs/index.php/djlit/article/view/196/104>
- Yeşilbursa, C. C., & Uslu, S. (2014). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının müze eğitime yönelik öz-yeterlik inançları. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(16), 410-428. http://www.ijoess.com/Makaleler/468317999_410-428%20cemil%20cahit%20yeşilbursa.pdf
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (5. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, T., & Tahiroğlu, M. (2012). Sanal ortamda gerçekleştirilen müze gezilerinin ilköğretim öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine yönelik tutumlarına etkisi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(39), 104-114. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000068467/5000063529>
- Yılmaz, A., & Egüz, Ş. (2015). Tarih ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tarih öğretiminde müzenin önemi hakkındaki tecrübe ve düşünceleri. *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, 10(11), 1637-1650. ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Şefik Yaşar Armağanı), ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8596>
- Yılmaz, K., & Şeker, M. (2011). İlköğretim öğrencilerinin müze gezilerine ve müzelerin sosyal bilgiler öğretiminde kullanılmasına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 3(9), 21-39. http://iaud.aydin.edu.tr/makaleler/ciltxsayix/kaya_yilmaz.pdf

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Çalışkan, E. – Önal, N. – Yazıcı, K. (2016). “Öğretim Etkinliklerinde Sanal Müzelerin Kullanımına İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmen Adayları Ne Düşünüyor?/ What do Social Studies Pre-Service Teachers Think About Virtual Museums for Instructional Activities?”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Hayati Akyol Armağanı), Volume 11/3 Winter 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9275>, p. 689-706.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/3 Winter 2016